

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Mėnulio virpesys

Štai ir baigėsi 2018-ieji – metai, paženklininti tikrai svarbių, reikšmingų politinių bei visuomeninių, žinoma, ir kultūrinių, ir asmeninio gyvenimo įvykių, papildžiusių, praturtinusių ar atvirkščiai – asketiškų įvykių. Pastarieji, sakyčiau, šiais nuolatinio persivalgymo ir godaus, neatsakingo vartotojiškumo laikais suteikia mūsų gyvenimui kur kas gilesnės ir šviesesnės prasmės, nei visų norų išsipildymas.

Juk norų išsipildymas – tai žmogaus sunaikinimas. Jis nieko nebe-nori, nieko nebesiekia, jam nuobodu gyventi, jis nebeieško prasmės. O jei-gu dar jam visi stengiasi pataikauti, jo neužgauti, įtikti, būti tolerantiškais ir panašiai, ir panašiai. Žiūrėdama per LRT Plus rodomą Paolo Siorrentino serialą „Jaunasis popiežius“, įsidėmėjau ten nuskambėjusius žodžius – gana būti tolerantiškais, gana visiems patikti ir prie visų taikytis; ieškoki-te Dievo šaltyje, tamsoje ir mirtyje; mylinčiam Dievą žmogui nereikia, kad Dievas jį mylėtų.

Šie žodžiai įstabiai atliepia Simonos Weil žodžius, kad suradus Dievą, reikia laukti, kada Jis tave apleis. Štai tada ir pasirodys, koks yra tavo tikėjimas – tokio dydžio kaip garstyčios grūdelis ar dar mažesnis. O juk taip ir būna: žmonės dėl savo nelaimių ar bėdų neretai linkę kaltinti Dievą, nors – paradoksas – labai menkai tesupranta Jo reikšmę gyvenime ar netgi Juo netiki.

Tiesą pasakius, tikėjimas šiais laikais labai pabrėžiamas, tik jo centre – ne Dievas, o žmogus. Toks savotiškas technologinis Naujųjų laikų renesansas, kuriame labai žavimasi protinėmis, kūrybinėmis ar tiesiog prigimties suteiktomis galimybėmis, tokiomis, kaip, pavyzdžiui, įvairaus pobūdžio televiziniai žaidimai ar pokalbių laidos, kur kiekvienas nebūtinai talentingas ar protingas pilietis gali išsakyti savo nuomonę ir išreikšti savo įsitikinimus *a priori* (pavyzdžiui, apie Baltojo Mėnulio įtaką politinių partijų reitingams).

Liūdnai ir ilgesingai kadaise atsiduso Henrikas Radauskas: „O, senas virpantis mėnuli! O, begalinis liūdesy!“ Kartais man atrodo, kad šitaip galima apibūdinti žmogaus kvailumą. Tokį pat begalinį ir nenusakomą, kaip mįslingas kosminis reiškiny. Jis nebūtų toks liūdnas, jeigu žmogus bent mažumėlę mažiau tikėtų savimi, o suvoktų, kad kosminis ir begalinis yra tik Viešpats. Tačiau...

Tačiau toks suvokimas yra trikdantis ir netgi baisus. Jis atveria būtį kaip paslaptinę knygą, kurios tu nemoki skaityti, nes ji parašyta sapnų kalbos žodžiais. O sapnuose viskas taip keista, taip sumaišyta, neatskirsi, kur pradžia, o kur pabaiga!.. Atrodo, sapnas neturi laiko.

O mes esame laike, mes esame laikini, mes bandome sustabdyti akimirkas ir netgi patikime, kad tai sugebame.

O, senas virpantis mėnuli!..

Renata Šerelytė

Gražina Vitartaitė. Paslaptingas Nevėžis. 2011. Drobė, aliejus. 60x116

BEGALINIS LIŪDESYS

*Ant melsvo fono – žvaigždės blyškios.
Naktis kaip ašara šviesi.
O žemėj žydi baltos vyšnios
Ir begalinis liūdesys.*

*Pavasario gėlė tyli
Žolėj geltoną veidą slepia,
Pasaulis liejasi ir kvepia
Liūdnam mėnulio spinduly.*

*Danguj apalpę žvaigždės guli.
Naktis betikslė ir šviesi.
O, senas, virpantis mėnuli,
O, begalinis liūdesy!*

Henrikas Radauskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

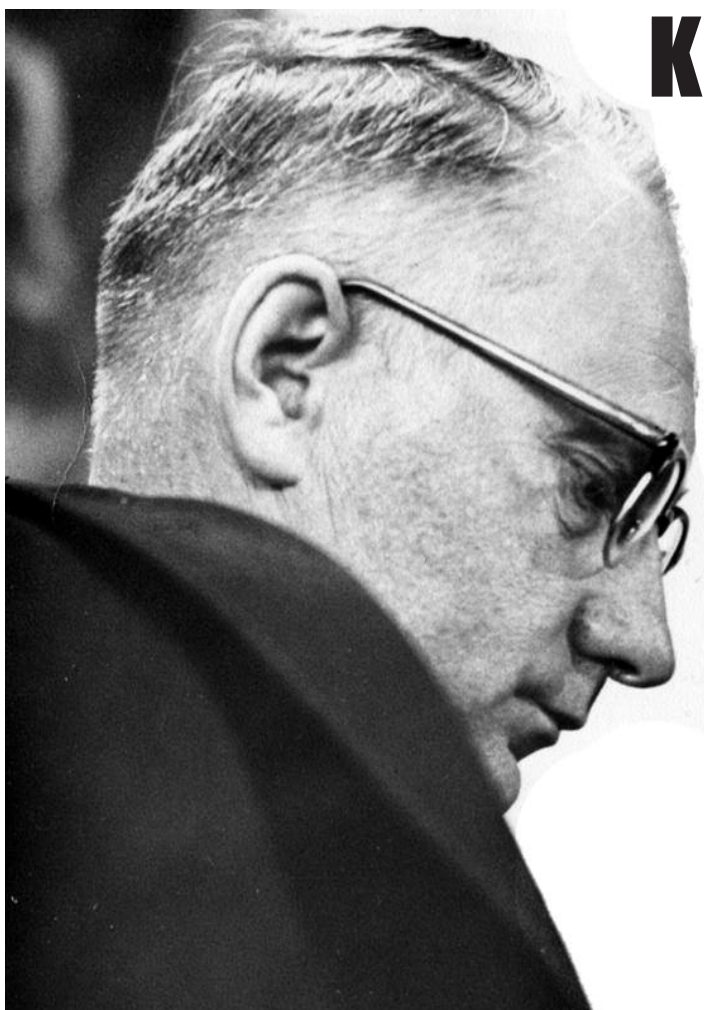
1-as psl. Renata Šerelytė. Mėnulio virpesys • **2-as psl.** Gediminas Mikelaitis. Kunigas Vytautas Bagdanavičius – kūrybingas intelektualas • **3-as psl.** Astrida Petraitytė. Dorei pakeitus kurėnus, o atvykėliams – senbuvius... • **4-as psl.** Aldona Žemaitytė-Petrauskienė. Grožio gaudytoja Gražina • **5-as psl.** Henrikas Radauskas. Sniegas • **6-as psl.** Ieva Marija Mendeikaitė. Knygos, kurias verta skaityti • **7 psl.** Romualdas Kriaučiūnas. Du gyvenimai Gėrio pergalei/ Henrikas Radauskas. Naktis • **8 psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Bylojimai apie kultūros ir istorijos sankirtas • A. ir B. Strugackių „Nevilties miestas“ – prieštaringa distopija

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Kun. dr. Vytautas Bagdanavičius

„Draugo“ archyvo nuotraukos

Gediminas Mikelaitis

Užsibaigus jubiliejiniais Lietuvos valstybės šimtmečio minėjimo metams nevalia nepaminėti ir kuklaus valstybės statytojo – kunigo Vytauto Bagdanavičiaus gimimo sukakties (1908-12-26 – 2001-02-27). Jį nelengva trumpai apibūdinti – tai mąstytojas, redaktorius, rašytojas, vertėjas, visuomenininkas, teologas, istorikas, apžvalgininkas, literatūros istorikas, tautosakos tyrinėtojas. Išeivijoje ir Lietuvoje apie jį buvo rašyta keletą kartų, bet jo šakotas kultūrinis ir religinis palikimas dar nėra išsamiai aprėptas. Glaustai prisiminkime V. Bagdanavičiaus biografiją ir jo, kaip rašto žmogaus, gvildentas temas.

V. Bagdanavičius gimė Slaviukuose, Šakių aps. Baigė Kudirkos Naumiesčio progimnaziją ir mokytojų kursus, trejus metus mokytojavo Triduoniuose. 1930–1936 m. mokėsi Vilkaviškio kunigų seminarijoje. 1936 m. kunigu išventino jo dėdė vyskupas Pranciškus Būčys MIC. Dirbo vikaru Kalvarijoje, Aleksote, studijavo teologiją ir humanitarinius mokslus VDU. Čia klausė S. Šalkaus-

kio, P. Kuraičio, P. Dovydaičio ir kitų žymių profesorių paskaitų. Be lietuvių kalbos, literatūros, istorijos, pedagogikos, 1938 m. vasarą Grenoblio universitete, Prancūzijoje, studijavo prancūzų kalbą, 1944 m. Miuncheno universitete – filosofiją ir psichologiją. 1940 m. perkeltas vikaru į Veiverius, kartu ėjo progimnazijos kapeliono ir tikybos mokytojo pareigas. 1942 m. grįžo į Kauną, tęsė studijas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Miunchene, vadovavo Bavarijos (vėliau Miuncheno) lietuvių sąjungai, tapo vienu lietuvių kunigų sąjungos steigėjų. 1945–1948 m. leido ir redagavo religinės kultūros laikraštį „Naujasis gyvenimas“.

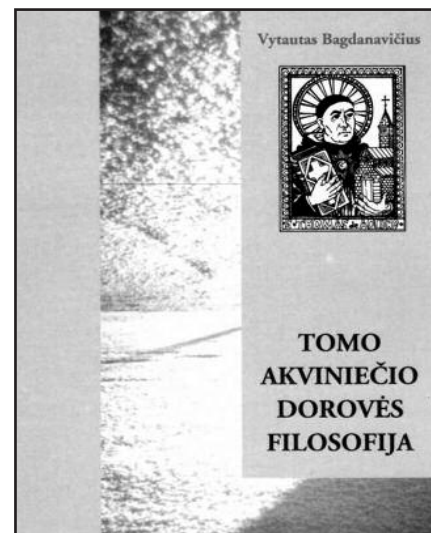
1949 m. išvyko į JAV, įstojo į marijonų vienuoliją. 1950–1952 m. redagavo jos savaitraštį „Kristaus karaliaus laivas“ Čikagoje, drauge su bendradarbiais įsteigė žurnalistų kursus lietuvių išeivijai, peraugusius į Lietuviškų studijų institutą, jam ilgus metus vadovavo. 1951–1958 m. buvo dienraščio „Draugas“ vyriausiasis redaktorius, Lietuviškos knygos klubo vedėjas. Lietuvių katalikų mokslo akademijos Čikagos židinio vienas steigėjų (1956) ir vadovas. Dalyvavo Lietuvių istorijos draugijos, Ateitinin-

Kun. Vytautas Bagdanavičius

kūrybingas intelektualas

110-osioms gimimo metinėms

kų federacijos veikloje. 1960–1969 m. buvo Pedagoginio lituanistikos instituto rektorius. Parašė teologinių, istorinių, etnografinių, grožinės literatūros knygų: „Žmogaus likimas šv. Jono Apreiškimo knygoje“ (1953), „Lietuvis laikraštinkas išeivijoje“ (1964), „Kultūrinės gelmės pasakose“ (1966–1983), „Tautos samprata ir lietuvių tautos individualybė“ (1977), „Vienuolinis gyvenimas palaimintojo J. Matulaičio supratimu“ (1975–1985), „Laumės, jų religija ir kultūra“ (1982), „Besikalbanti Bažnyčia. Įvadas į II Vatikano Susirinkimo nutarimus“ (1983), „Tikėjimo, išminties ir taikos dvasia: religinių straipsnių rinkinys“ (1991), „Tomo Akviniečio dorovės filosofija“ (1997), „Indijos religinė išmintis“ (1969). „Drauge“ išspausdino romanus „Vilniaus vyskupo užrašai“ (1970), „Laiškas Antijochijai“ (1971), parengė spaudai prel. M. Krupavičiaus atsiminimus (1972). 1979–1982 m. per „Margučio“ radiją jis skaitė sekmadienio Mišių tekstų komentarus.

Vytautas Bagdanavičius. Tomo Akviniečio dorovės filosofija

skleidžia etnologijos ir teologijos sąveiką, pasakose atranda daug religinių reiškinių ir vaizdinių.

V. Bagdanavičius buvo ir vienas ryškiausių pasaulėžiūros problemų gvildentojų. Pavyzdžiui, jo studija apie lietuvių materialistinę raštiją yra iki šiol neaplenkta.

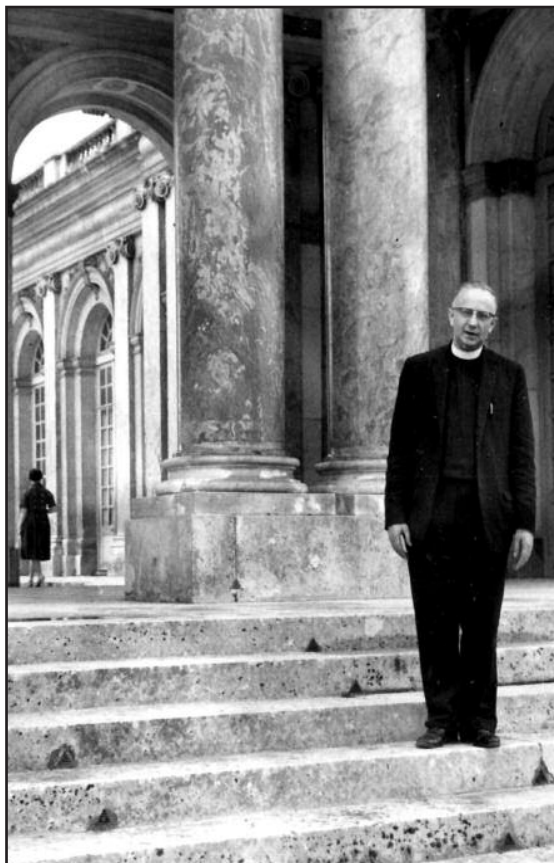
Aktuali išlieka ir jo atlikta komunizmo psichologinių bei sociologinių priežasčių analizė, jo taikyta kryžiaus metodika bei apštalavimo taktika komunizmo ideologijai suprasti.

Kaip ir kiti žymiausi išeivijos mąstytojai (A. Macceina, J. Girnius, kun. S. Yla) V. Bagdanavičius ieškojo kelių jungti religiją ir kultūrą, tikėjimą ir politiką, svarstė apie tautiškumo svarbą valstybėje.

Nepraranda reikšmės ir jo dvasinio ugdymo, vienuolinio gyvenimo įžvalgos, meditacijos, kur jis grindė šiuolaikinio žmogaus ir Kristaus mokymo sąveiką, kur ugdė krikščionišką humanizmą. Jis ieškojo gyvosios dvasios apraiškų dabartinėje kultūroje. V. Bagdanavičius atskleidė Dievą ne tiek kaip gailestingumą ar be-

asmenę jėgą, bet kaip „gyvąjį Dievą konkrečioje istorinėje tikrovėje kiekvienam krikščioniui“. Jis plėtojo besikalbančios Bažnyčios sampratą, kur „žmogaus ir Dievo kontaktas yra toks vertingas būties momentas, kuris viršija visas kitas jėgas“ (V. Bagdanavičius).

Kaip 1968 m. pastebėjo kun. Pranas Garšva, V. Bagdanavičius „sugebėjo kurti idėjas, jas išgyventi ir paskui perteikti savo aplinkai“. Jis išlieka moderniu vienuoliu, ieškančiu krikščionybės ir kultūros jungčių. Visa, ką rašė mūsų autorius, pasižymi idiomomis įžvalgomis, brandžiomis mintimis, išradingais palyginimais. Kunigo V. Bagdanavičius keltos idėjos tebėra aktualios, raiškios, gyvos savo gilumu, intelektualiniu platumu, svarbios lietuvybei plėtoti bei krikščionybei skleisti. □

Kun. Vytautas Bagdanavičius prie Versalio rūmų.

V. Bagdanavičius yra vienas produktyviausių išeivijos autorių. Jo bibliografija nuo 1945 iki 1983 m. (jo paties sudaryta) apima daugiau kaip 1800 rašinių ir knygų. Žinoma, nemažą dalį rašinių užima jo, kaip kelių leidinių redaktoriaus, vedamieji ar proginiai straipsniai. Vis dėlto jo liečiamų temų platumas gali stebinti: nuo antikos, viduramžių iki šiuolaikinių filosofinių klausimų, nuo pasaulėžiūros svarstymų iki dabartinės literatūros autorių, nuo komunizmo iki modernios Bažnyčios.

Lietuvoje į V. Bagdanavičiaus, kaip pasakojamojo folkloro tekstų tyrėją, yra atkreipusios dėmesį lietuvių tautosakos tyrinėtojos. Jis išskyrė tokius pasakų principus: pasakos visumą, literatūros ir tikrovės klausimą, istorinę ir geografinę galvoseną, kultūrų maišymosi formas, variantų atrinkimą ir sugrupavimą. Autorius at-

1932 metų sausio 1 dieną visi Bagdanavičiai. Sėdi tėvai: Petronėlė ir Vladas; stovi vaikai: Pranciškus, Ona, Vytautas, Marija ir Stanislovas

Penktojo „Dorės“ numerio viršelis. Romanas Borisovas. Katalikų katedra. Altoriaus dalies liekanos

Leidinio rengėja Raimonda Ravaitytė-Meyer (k.) kalbina M. L. Rėzos premijos laureatę istorikę Ingę Lukšaitę

Dorei pakeitus kurėnus, o atvykėliams – senbuvius...

Astrida Petraitytė

Dorė: kultūros almanachas. – Sudarytojas Kęstutis Su-
bačius. – Neringa, 2010/1

Dorė: kultūros almanachas. – Sudarytoja Raimonda Ra-
vaitytė-Meyer. – Klaipėda: Druka, 2013/2

Dorė: kultūros almanachas. – Sudarytoja Raimonda Ra-
vaitytė-Meyer. – Klaipėda: Druka, 2015/3

Dorė: kultūros almanachas. – Sudarytoja ir redaktorė Rai-
monda Ravaitytė Meyer. – Klaipėda: Druka, 2016/4

Dorė: kultūros almanachas. – Sudarytoja ir redaktorė Rai-
monda Ravaitytė-Meyer. – Klaipėda: Druka, 2017/5

Kartais reikia stuktelių, kad galiausiai pasi-
ryžtum pasidomėti tuo, kuo lyg ir seniai derė-
jo... Taip aš, save kildinanti iš Mažosios Lie-
tuvos, laikanti savo priedermę domėtis to krašto
praeitim bei nūdiena, o ir Nidon, į Thomo Manno fes-
tivalį, vis liepą išsiruošianti, žvilgsnį į neringiškių
leidžiamą kultūros almanachą „Dorė“ nukreipiau tik
jo komandai į naujausio, penktojo, numerio prista-
tymą (dar 2018-ą vasarą) Vilniuje, Nacionalinėje M.
Mažvydo bibliotekoje pakvietus...

Almanacho rengėjai – žurnalistė Raimonda
Ravaitytė-Meyer ir Neringos savivaldybės Viktoro
Miliūno viešoji biblioteka, vadovaujama Dalios
Greičiūtės. Vakaro LNB metu almanacho sudarytoja
ir redaktorė Ravaitytė-Meyer telkėsi ir svečius (šio
ar ankstesnio numerio autorius ar herojus). Štai Ne-
ringos savivaldybės įsteigtos, Liudviko Rėzos kul-
tūros centro Juodkrantėje teikiamos Martyno Liud-
viko Rėzos vardo premijos laureatė Ingė Lukšaitė
įvertino almanachą kaip aukšto lygio – čia esama
rimtų mokslinių straipsnių; pirmiausia turėta gal-
voje nuolatinės autorės juodkrantiškės Klaipėdos
universiteto istorikės dr. Nijolės Strakauskaitės
publikacijos iš anų laikų Kuršių nerijos. Beje, Ra-
vaitytė-Meyer pripažino, kad būtent Strakauskaitė
juos suorientavusi teisingai suprasti Kuršių nerijos
istoriją (o formuojant jos asmeninę požiūrio prizmę
ženkliai prisidėjęs ir vyras – matyt, neleisdamas pa-
miršti vokiškojo šio krašto dėmens).

Susipažinusi su penktąja „Dorė“, susivokiau,
kad verta pasidomėti ir ankstesnėmis... Tad bib-
liotekoje palaipsniui pastudijavau visus almanacho
numerus; o ši visuma tarsi atveria Kuršių nerijos
– dabartinės Neringos – istorinius ir kultūrinius klo-
dus, keliasluoksnių krašto panoramą... Dar pamin-
tčiau: kaip svarbu, kad bet kurioje provincijoje, ne-
dideliame, o tuo labiau – nuošaliame šalies kampe-
lyje, idant jis netaptų dvasios provincija, susitelktų
būrelis kultūros entuziastų; Neringoje tokios kul-

tūrininkų kritinės masės esama. O Kuršių nerijos
kultūros sampratoje ypatingai svarbus – istorijos (jos
atviro, sąžiningo priėmimo) dėmuo.

„Dorė“ – kaip visuma (dar pasisakymus LNB
priduriant) pasiūlo tarsi tris laikmečių klotus: se-
nųjų istorinį (pirmiausia – rytprūsišką), sovietmečio,
dabartinį. Svarbus pastarojo komponentas – šian-
dienos santykis su praeitimi, tiek sovietine, tiek tar-
pukario laikų bei rytprūsiška.

Almanachas „Dorė“ pavadintas labai prasmin-
gai. Kaip paliudijo Ravaitytė-Meyer, dorė – vėlyves-
nių laikų žvejybinis laivas, pakeitęs kurėnus – kaip
šiandienos neringiškiečiai yra pakeitę senuosius gy-
ventojus, kuršininkus, lietuvius, vokiečius, išblaš-
kytus (o ir sutraiškytus) istorinių vėjų.

Pirmoji „Dorė“, parengta Kęstučio Subačiaus,
buvo skirta Neringos 50-mečiui. Nors, regis, nema-
nyta tik apie vienkartinį proginį leidinį, bet antra-
sis pasirodė po šio tokio pertrūkio. Gal naujosios
sudarytojos Raimondos Ravaitytės-Meyer užside-
gimas lėmė, kad tolimesni keturi numeriai pasiro-
dė, galima sakyti, pamečiui?

Sovietmetis

Gal paradoksalu, bet man daugiausia netikė-
tumų atvėrė sovietmečio liudijimai (Prūsų Lietuvos
ir visų Rytprūsių istorija vis pasidomiu). Kai kurios
ir ne-naujienos vertai suaktualintos: štai priminta,
kad Neringa kaip miestas „įkurtas“ 1961 m. (į ad-
ministracinį vienetą sujungtos atskiros gyvenvietės –

Nida, Juodkrantė, Preila ir Pervalka).

Suprantama, aščiau sminga ne „brandžiojo
socializmo“ pasiekimai, bet detalės iš pokario, ku-
rio mano atmintis nesiekia. Štai Ravaitytė-Meyer pri-
mena (Nr. 2) naujosios epochos pradžią: 1944 m. ru-
denį evakuoti vietiniai gyventojai (kai kurie iš jų ne-
trukus grįžo į gimtinę – ar rado savuosius namus,
galėjo juose įsikurti?). „1945 m. sausio 28 d. Raudo-
noji armija forsuodama Kuršių marias įžengė į
Kuršių neriją ir iki vasario 4 d. ją užėmė. <...> Visos
Kuršių nerijos gyvenvietės buvo suniokotos ne
karo veiksmų, o sovietinės kariuomenės plėšikavi-
mų, grobimų ir deginimų.“ (Čia įsikūrė pasienio ka-
riuomenė, įvestas karo meto pasienio režimas.)

Ligšiol kai kurių savitumų nebuvau išisamo-
ninus, tarkim: mokyklos pradėjo veikti... rusų kal-
ba. „Pirmosios pokario mokyklos Nidoje, Juodk-
rantėje ir Preiloje buvo rusiškos, kai kurie mokytojai
– baigę vos 7 klases, nebuvo nei vadovėlių, nei ra-
šymo priemonių“ (Ravaitytės-Meyer apžvalga Nr. 2).
Ir kultūros centrai čia pirmiausia kurti kaip „izba-
čialnia“ (1950 m. Preiloje). „Visa raštvedyba – ir skai-
tykloje ir gyvenvietės [Preilos] Vykdomajame ko-
mitete – tik rusų kalba. Pradinė mokykla buvo taip
pat rusiška“ (Nr. 4 Ravaitytė-Meyer perteikia bu-
vusios darbuotojos prisiminimus). 1956 m. klubai-
skaityklos reorganizuotos į bibliotekas, reikia ma-
nyti, pereita prie lietuvių kalbos, nes daug atvykė-
lių rusų ar grįžo atgal, ar išvyko į Kaliningradą, o
gal ir į Klaipėdą persikėlė.

Nukelta į 8 psl.

Penktojo „Dorės“ numerio iliustracija

Grožio gaudytoja Gražina

Žemė-vanduo-dangus

Aldona Žemaitytė- Petrauskienė

Dailininkė Gražina Vitartaitė turi ypatingą talentą – ne tik pamatyti, bet ir savo regoje, po to ant popieriaus arba ant drobės, užfiksuoti tai, kas jai atrodo prasminga, gražu, reikalinga. Betgi matom, suprantam, kad tai reikalinga ir mums... Ir gėrimės jos kūryba. Aukštesniosios jėgos šiai menininkei davė išskirtinius kūrėjo įrankius: akylą žvilgsnį, nepaprastą darbštumą ir atidumą, taip pat rankas, jautriai valdančias teptuką. Gražina yra plastiško piešinio ir subtilių spalvų pajutimo meistrė. Jos paveiksluose viskas tampa tvirtu žinojimu (arba subtilių virpesių nuojauta)... Žinojimu, kaip ant popieriaus lakšto, ant drobės perkelti dangų ir žemę, jūrą ir kopas, Lietuvos piliakalnių ir upes, tarp jų ir paslaptingąjį Nevėžį, ir savo gimtinės kalvas, upes ir lankas...

Gražina Vitartaitė, ir kaip menininke, ir kaip moteris, išsiskiria oria laikysena. Tai rodo, kad gyvenimo kasdienybėje susidūrusi su netikėtais iššūkiais, ji nepasimeta, neišsižada savo idealų. Taip atsitiko ir prieš keliolika metų, kai ji, tuometinio Vilniaus dailės instituto (dabar Dailės akademija) Tapybos katedros vedėja, buvo apipinta nedorų kolegų intrigomis, iš kurių išsinarpliojo išdidžiai pakelta galva...

Geriau susipažinusius su jos kūryba žmonės stebina tapytojos darbštumas, talento jėga didelėse drobėse išlaikyti kūrybinę įtampą, įprasminėti šviesių spalvų koloritą, kuris žiūrėtoją džiugina peizažo tyrumu ir amžinumu. Gal čia bus subjektyvus pamąstymas, bet mano supratimu tokia tvirta savo tapybos maniera ir darbštumu Gražina Vitartaitė gimininga vyresniosios kartos tapytojai Sofijai Veiverytei. Giliau pamąščius apie dabartinį laiką, neramų kylančiais konfliktais Europoje, Azijoje ir Afrikoje, kuriuos sukelia grubus vyriškosios giminės viešpatavimas, džiugina žinia, kad vis daugiau talentingų moterų Europoje, ir ne tik joje, ateina į kūrybą, į meną, į valdžią... Jos labiau negu vyrai išlaiko dvasinę ramybę kasdieniame gyvenime, mene ir net valstybiniu mastu užimamose pareigose. Ta ramybė ir įsitikinimas savo veiklos teisingumu užtvirtinta ne tik bendraminčių, bet ir bendrataučių genetiniu kodu.

Lietuvos atgimimo laikotarpiu teko laimėti pabendrėti su iškilia Amerikos lietuve mokslininke, etnografe ir archeologe Marija Gimbutiene. Lietuvoje anuomet Gimbutienė švystelėjo lyg žaibas,

Gražina Vitartaitė savo stichijoje.

Algimanto Poškos nuotr.

Šviesa nuo marių. 2004. Drobė, aliejus. 73x100

Judėjimas erdvėje II. 2000. Drobė, aliejus. 73x100

ilgam atmintyje palikdama savo buvimo mūsų Tėvynėje pėdsaką... Anuomet ji man, iš sovietmečio sąstingio pančių išsivaduojančiai žurnalistei, kalbėjo apie būsimą, iš lėto atkeliaujančią Šviesos erą, kai moterys vėl valdys pasaulį, kaip būta kadaise, nuo mūsų smarkiai nutolusios senosios eros laikais. Tai išgirsti man, kaip, matyt, ir daugeliui postsovietinių žmonių, buvo nauja ir be galo įdomu. Neabejojau jos pranašystėmis. Esu įsitikinusi, kad dabartinę nepaliaujamą valstybių ir tautų nesusikalbėjimo įtampą, esamų ir nujaučiamų būsimų karų, užtvindžiusių Žemės planetą, skausmą turės su-

tramdyti moterys. Ne heteros ir ne ant savo pečių namų rūpesčius velkančios nepabaigiamų kaimo darbų nualintos valstietės ar fabrikuose dūstančios miestų gyventojos, bet orios, savo vertę žinančios ir kitonišku žvilgsniu į dabartinio pasaulio vyksmą žvelgiančios išsilavinusios prezidentės, mokslininkės, menininkės, rašytojos, mokytojos...

Tas procesas jau vyksta, nors daug kas dar prieš jį užsimerkia ir kaip stručiai galvas subeda į smėlį... Moterys medikės ir mokytojos ryžtingai kyla į mūšį ne tik už savo, bet viso pasaulio nuskriaustųjų, pasmerktųjų teises. Už vaikus, kurie jau kitoniškomis akimis žvelgs į neišvengiamai besitartinančią naująją erą. Kaip pavyzdys joms šviečia Kalkutos Motinos Teresės darbai ir žygiai...

Gražina Vitartaitė Vilniaus dailės institute (dabar Dailės akademija) dėstė monumentaliąją tapybą, kaip jau minėjau, buvo instituto Tapybos katedros vedėja. Neištverusi šioje įstaigoje kurpiamų (kaip bebūtų keista) vyriškų intrigų ji pasirinko laisvos menininkės kelią. Gražinos meninės kūrybos sritis yra tapyba – šviesi lyg vasaros naktis Dzūkijos pušynų atspindžiuose, saulėta lyg pajūrio kopų spindesys. Dailininkė savo drobėse geba sukurti neišpasakyto skaidrumo nuotaiką. Tokią, kuri nušviečia ir nušviečia žmogaus širdį savo slėpininga šviesa ir atviru gerumu.

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

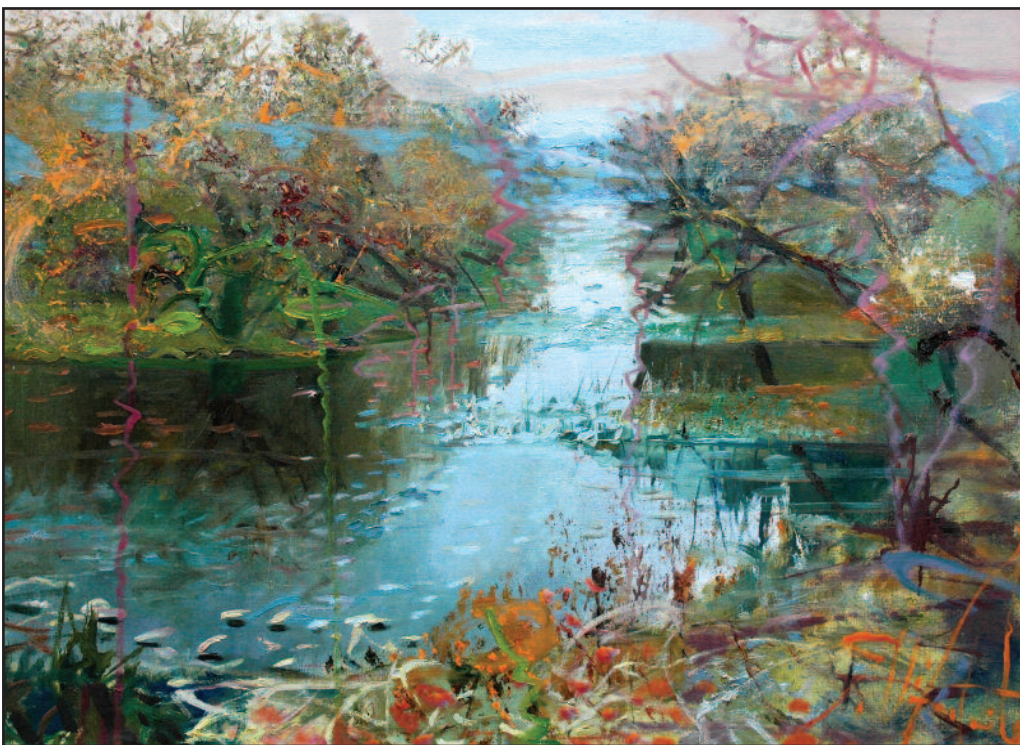
Ar tai būtų pajūrio smėlis, ar Lietuvos ežerų gelmė, ar lėtas mūsų krašto upių tekėjimas – jautriu dailininkės teptuku ant popieriaus ar ant drobės nutapytas vaizdas jaudina ir džiugiai gniaužia žiūrėjojo sielą šviesių tapybos tonų spindėjimu. Baltijos jūros, Neringos marių, Lietuvos upių ir ežerų vanduo, virš jo tvyranti erdvė, pavasarinis obelų žydėjimas, šviesių debesėlių, atsispindinčių ežeruose ir upėse, mirgesys kelia amžino pavasario nuotaiką. O dar tie jos širdžiai artimi senųjų lietuvių palikimo pėdsakai – Lietuvos piliakalniai... Jie sustiprina mūsų pasitikėjimą savimi, o šio taip reikia žmonėms, kurie gyvena prie Baltijos jūros ir patiria bei išgyvena psichologines, socialines, politines audras... Mums reikia nebanalaus grožio, kuris per mūsų akis, žiūrinčias į Gražinos paveikslų skaisčią ramybę, suteiktų dvasiai pakylėto gerumo ir meilės gamtai su jos slėpiningų upių tekėjimu, su pajūrio ar paežerių augalijos vešėjimu, su ežerų gelmenų tyla, dangaus debesų šviesiais atspindžiais, kurie žaidžia vandenyje ir gula ant krantų paslaptingais šešėliais. Ir taip gražiai prie jos kūrybos priglunda šviesos žmogaus Vydušo žodžiai: Esmi spindulys šviesos begalybėje...

Tai ir yra Gražinos Vitartaitės meno erdvė. Tapytoja geba sugauti tas gamtos peizažų akimirkas, tą virpesį, kurio nepasiekia eilinio žiūrėjojo akis. Jos talentas iš kitų tapybos meistrų išsiskiria retu gamtos pažinimo subtilumu. „Tapyba man yra ir muzika, ir poezija, ir filosofija” – yra išsitarusi Gražina Vitartaitė. Iš tikrųjų, visa tai tyra gaida suskamba jos paveiksluose. Ši triada yra nušviesta ypatingo menininkės mokėjimo pažvelgti į gamtos muziką. Jos tapyboje nėra žmogaus, bet jis nujaučiamas, jis dalyvauja, vertina tai, ką jam suteikia saulė, vanduo, žemė...

Menotyrininkas Naglis Kardešis, vertindamas 2015 metais Vilniaus rotušėje surengtą Gražinos parodą „Šviesa erdvėje”, taip išsireiškė: „Ispūdinga tapybos paroda dar kartą patvirtina išskirtinę šios menininkės vietą šiuolaikinėje lietuvių tapyboje, paliudija jos meninio stiliaus unikalumą, atskleidžia kaip tapybinio šviesos ir spalvos fenomenų interpretavimo virtuoze, šviesos ir spalvos metafizikę ar net teptuko burtininkę” („Naujoji Romuva, 2016 m., Nr. 1.) Tai išskirtinai įpareigojantis vertinimas. Savo darbštumu ir kūrybinės erdvės originalumu Gražina Vitartaitė yra tikrai nusipelniusi ne

Geltona šviesa. 2005. Drobė, aliejus. 82x100

Rudens diena. 2004. Drobė, aliejus. 82x100

tik žiūrovų ar komentatorių vertinimo, bet ir Lietuvos meninių bei valstybinių organizacijų dėmesio.

Pastaruoju metu Gražina Vitartaitė pasinėrė į Lietuvos piliakalnių tyrinėjimą, jautriu savo teptuku prisiliedama prie to, kas brangu lietuvio sielai, nes griūvantys, slenkantys žemyn, neatsakingų žmonių ardomi piliakalniai yra neištrinamas senosios Lietuvos palikimas. Ypač daug piliakalnių yra Žemaitijoje, o ir pati Žemaitija yra slėpingesnė nei kiti Lietuvos kraštai. Nuo piliakalnių atsiveria platūs akiračiai, kuriuose į žmogaus regą pakliūva visa Maironio Lietuva, širdį gniaužiančiu priminimu, kaip mes turime branginti savo gimtąją šalį. Nuolat savo širdyje pasikartokim mūsų didžiojo išminčiaus Vydušo posakį: „Esmi spindulys šviesos karalijoje”. Būkime... □

Šventybrasčio ąžuolai. 2017. Drobė, aliejus. 82x100

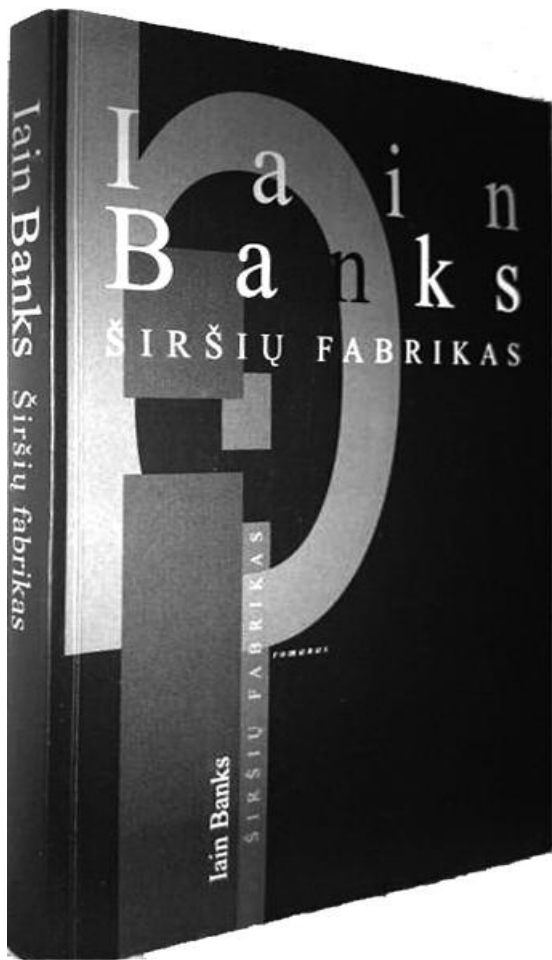
Henrikas Radauskas

SNIEGAS

*Aš žiūriu į žiemos fotografiją,
Aš brendu į jos pusnį – gilų,
Ir klausausi, kaip gieda parapija
Sidabrinių, šaltų angelų.*

*Tai ne jie, – tai tik viesulas vielose,
Tai ne jie, – tai nuo sniego šviesu.
Tai tik, šqlančią šaką iškėlusi,
Rėkia eglė metalo balsu.*

KNYGOS, KURIAS VERTA SKAITYTI

Iain Banks. *Širšių fabrikas*. Vertė Saulius Repečka. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999

Ieva Marija Mendeikaitė

Šiais metais buvau užsibrėžusi tikslą – perskaityti bent keturiasdešimt knygų. Beveik pavyko. Deja, studijos ir mažai laisvo laiko visiškai pasiekti tikslo neleido, užtat trisdešimties knygų perskaitymu pasigirti galiu. Šiais metais skaičiau viską – nuo grožinės literatūros iki mokslinių veikalų, ir visgi galiu pasakyti, kad grožinė literatūra išliko Nr. 1. Apskritai lyginti grožinę literatūrą su „savamokslėmis laimėmis“ knygomis yra kiek naivu, pastarosios tau atsakymus tiesiog pateikia vienu ar keliais aiškiais sakiniais, tarsi motina maitintų vaiką šaukšteliu; grožinės – visai kitas pasaulis, čia tiesos ir atsakymų į rūpimus klausimus reikia ieškoti jau su didesniu pastangų bagažu, skaityti tarp eilučių ir sugebėti nujauti (mano nuomone, geriausiai tai daro F. Dostojevskis).

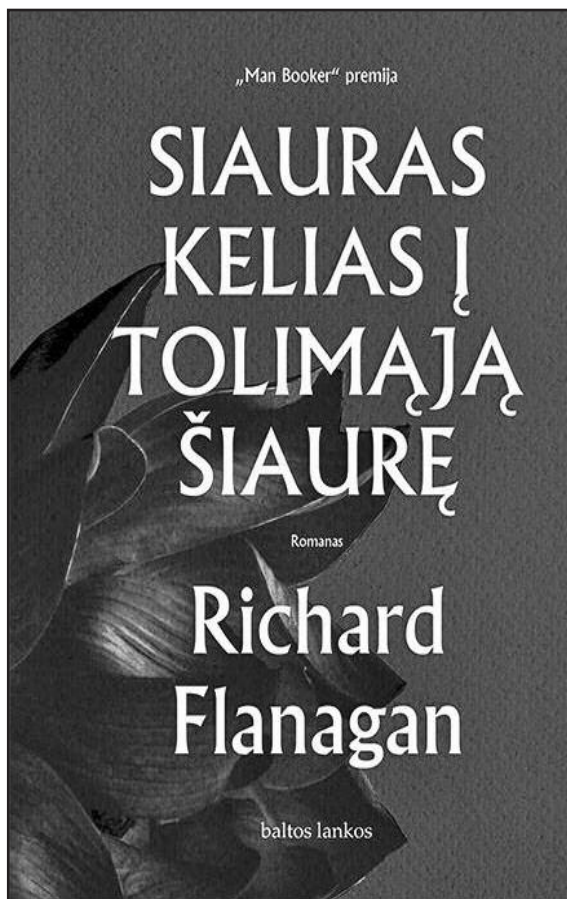
Šiais metais iš savo trisdešimtuko norėtusi parekomenduoti keletą knygų, į kurias galbūt žmonės neatkreipia tokio dėmesio, kokio jos yra vertos, o kai kurių knygų nuopelnus vertėtų dar kartą paminėti.

Pradėkime nuo klasikos – Iain Banks „Širšių fabrikas“; tai knyga apie vaikina, kuris gyvena saloje. Ar tikroje, ar savo įsivaizduojamoje, numanyti gali skaitytojas. Ši sala yra jo ir tik jo, jis pažįsta kiekvieną krūmelį, kiškį, žvėries pėdsaką, kelių ženklus ir t.t. Ir šioje saloje jis yra šeimininkas, visi kiti gyviai privalo jam paklusti. Pati knygos pradžia nėra lengvai suvirškinama, ir tikrai ne vienas ją perskaitęs nesugebėjo ir nesugebės prisiversti skaityti toliau, tačiau tik ją pabaigus tikrai atsiskleidžia pats kūrinio grožis. Skaityti šį groteskišką kūrinį nėra sunku, jeigu įsigilinsime į kūrinio veikėjų elgesį – kiškių urvų detonavimą ir detalų aprašymą, kaip kruvinomis šnervėmis šie padarai sunkiai trypčioja dienos šviesoje, bandydami išlįsti ir vos galėdami pajudėti; apie deginamus šunis ir kaip nudegusi jų oda krenta ant žemės, kol jie beviltiškai bando pasiekti vandenį; apie kiekvieną vaiką, kurį, būdamas vos aštuonerių, nužudė pagrindinis herojus, tyliai suplanuodamas kiekvieną nužudymo detalę ir tai, kokias savo emocijas vaidins suaugusiems. Nuolat ginčijantis kritikams, kurie šį romaną vadina arba „kvapą gniaužiančia istorija“, arba „liguistos fantazijos vaisiumi“, viena aišku – jis tikrai nepalieka abejingų. O mano atveju – netgi tapo mėgstamiausia šių metų perskaityta knyga.

Toliau – populiarumo aukštumas pasiekusi ir knygynų lentynų dar ilgai neapleisianti autobiografinė Marinos Abramovič knyga „Eiti kiaurai sienas“. Kokia nuostabi ir kokia įkvepianti istorija!.. Skaitydama, ką Marina veikė būdama dvidešimties ir ką iki šiol daro, sulaukusi šešiasdešimties, stebiuosi jos amžina sielos ir proto jaunyste. Visą gyvenimą bijojau pasenti anksčiau laiko – atsisakyti naujų patirčių vardan komforto zonos išlaikymo, kažkaip numaniau, kad su vyresniu amžiumi tai yra vis lengviau pasiekama, bet perskaičiusi apie tai, kaip nuolat augančius metų skaičius priėmė Marina ir kaip ji atgimdavo per kiekvieną iš savo jubiliejų, atsipalaidavau.

Įsivaizduokite, ji sakė, kad kai per savo performansus negailestingai plakdavo save rimbū, jaunystėje skausmas buvo kur kas didesnis nei tas, kurį patyrė jau būdama keturiasdešimties ir t.t. Ši performansų meistrė taip pat daug metų yra praleidusi paprastame mažyčiame autobusiuke, kurį, viską pardavusi, kartu su savo buvusiu širdies draugu ir kolega Ulajumi išsinuomojo ir pradėjo klajoklišką beturčių menininkų kelionę aplink pasaulį. Vėliau praleido pusę metų gyvendama su aborigenais Australijos dykumoje, perėjo pusę Kinijos sienos, keliavo po Tibetą, Šri Lanką, Kiniją, Ameriką, Europą ir t.t., netgi surengė savo laidotuvių performansą, kuris turėtų nutikti jai jau mirus, o visi laidotuvių dalyviai privalėtų ateiti su ryškių neoninių spalvų apranga. Vis dėlto garbiausias ir pats jautriausias menininkės darbas buvo performansas „Dalyvauja menininkė“, apie jį nieko nerašysiu, nes kai kurie pasirodymai yra neaprašomi.

Galbūt šis Marinos makabriškumas ir meninio impulso būtinybė atėjo iš visiško jo neturėjimo. Marina buvo kilusi iš Jugoslavijos (dabartinės Serbijos teritorijos), Marinos tėvai buvo ne tik komunistai, tačiau dar ir geri Tito draugai, tad dėl pragyvenimo sąlygų jai problemų niekuomet nebuvo kilę. Tačiau kai pradėdame analizuoti menininkės gyvenimo detales, suprantame, kad griežta motinos kontrolė (liepimas grįžti ne vėliau kaip dešimtą valandą vakaro, jokių vyriškosios lyties draugų atsivedimo į namus, jokių drabužių, kuriuos ji galėtų pirkti ir vilkėti be motinos pritrimo ir t.t.) nebuvo pati geriausia situacija jaunos merginos asmenybei bręsti. Ir tai ji turėjo iškęsti beveik iki trisdešimtojo savo gimtadienio! Galbūt tai ir yra priežastis, kodėl menininkė taip atkakliai ieško naujų būdų ir patirčių atsiskleisti tikrajai jos asmenybei ir užmegzti ryšį su išoriniu pasauliu ir po jį vaikščančiais žmonėmis.

Richard Flanagan. *Siauras kelias į tolimąją šiaurę*. Vertė Violeta Tauragienė. – Vilnius, Baltos lankos, 2017

Marina Abramovič

eiti kiaurai sienas

Marina Abramovič. *Eiti kiaurai sienas*. Vertė Emilija Ferdmanaitė. – Vilnius, Kitos knygos, 2018

Na, o paskutinioji rekomendacija – Richard Flanagan knyga „Siauras kelias į tolimąją šiaurę“. Visiška ateities klasika. Jautrus, nuostabus pasakojimas apie Azijos potyrius karų niokojamos planetos akivaizdoje. Kartais, kai smarkiai lyja ir vaikščiodamas miške esi apsuptas sodriai žalių medžių lapų, tolumoje netikėtai išgirdus griaustinį ir į medį stuksenantį genį, gali pamanyti, kad tuoj pamatysi, kaip iš už medžio kamieno išlenda kolega tiesti Siamo-Birmos geležinkelio linijos. Ypač vaizdingai aprašoma geležinkelio tiesimo kasdienybė, ir nors romanas yra grožinės literatūros kūrinys, jis paremtas tikrais įvykiais, vykusiais Azijoje Antrojo pasaulinio karo metais.

Šio kūrinio herojus – 77-erių metų garsus Australijos chirurgas Dorrigio Evanss. Jis ieško gyvenimo prasmės, apimančios tiesiamą Mirties geležinkelį ir įvykius, nutikusius prieš gerą pusamžį. Taip autorius iš lėto nukelia skaitytojus į praeitį, į 1943-uosius, kai kartu su tūkstančiais į japonų nelaisvę paimtų karo belaisvių jaunasis chirurgas buvo išsiųstas tiesti Siamo-Birmos geležinkelio, dar vadinamo Mirties geležinkeliu arba Linija. Dorigas verčiamas dirbti ekstremaliomis sąlygomis, kai aplink siaučia cholera, maliarija, karštinė, nuolat trūksta medikamentų, nėra galimybių slaugyti ligonius. Chirurgui tenka ne tik gydyti, bet ir vesti moraliai sunkias derybas su japonų kariuomenės vadais, jis turi nuspręsti, kurie iš tų likusių gyvų, bado, nuovargio, ligų nukamuotų japonų lazdomis sumuštų vyrų turi vykti į kasdienę katorgą, kuri dažnai prilygsta ir mirties nuosprendžiui. Romane aprašoma stovykloje gyvenančių belaisvių kasdienybė. Iš pradžių nelaimėliai dar turi jėgų net rengti koncertus, spektaklius, piešia, groja, o su kiekviena nauja diena jų ūpas slopsta, dingsta pozityvus nusiteikimas, silpsta dvasia, kūnas bei viltis išgyventi. Bet svarbiausia buvo neprarasti batų; jeigu prarandi batus – išsigelbėti nepavyks.

Belaisvių paveikslai romane vaizduojami su visomis žmogiškosios savybėmis, ydomis, keistenybėmis, be jokio romantizavimo. Belaisviai meluoja, apgaudinėja, vagia ir tyčiojasi vieni iš kitų, bando išvengti darbo, bet kartu jie yra užjaučiantys vienas kitą, suprantantys, kad visi yra vientisas organizmas, kuris gali išgyventi tik visas drauge. Jeigu būtų pateikta kitaip – būtų kičas. Juk nėra nieko kičiškiau nei pateikti tragiškus įvykius tragiškai. Reikia tikrovės, reikia ironijos, reikia gero humoro ir pašaipos, o visa tai mums suteikia Flanaganas, ir jis šiuo aspektu yra nuostabus. □

Ses. Albina Marija Jurgė Pajarskaitė
Elvydas Jačėnas
Rita Šlaitaitė

PAŠAUKTI TIKRAJAI LAISVEI:

kunigas Stasys Yla

ir sesuo Augusta –
Apolonija Sereikytė

Du gyvenimai Gėrio pergalei

Ses. Albina Marija Jurgė Pajarskaitė, Elvydas Jačėnas, Rita Šlaitaitė. *Pašaukti tikrajai laisvei: kunigas Stasys Yla ir sesuo Augusta – Apolonija Sereikytė*. Naujasis lankas, Kaunas, 2018

Romualdas Kriaučiūnas

Leidiny skiriamas Lietuvos valstybės atkūrimo ir Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolijos įkūrimo 100-mečiui (1918–2018). „Vieni iš žymiausių šios vienuolijos istorijos veikėjų yra sesuo Augusta – Apolonija Sereikytė ir kunigas Stasys Yla, kilę iš to paties Aukštaitijos krašto ir giminingų, būdingų lietuviškam katalikiškam kaimui, šeimų. Jie, vedami Dievo Apvaizdos, per visuomeninių bei socialinių katklizmo baisumus atsidūrė Šiaurės Amerikoje, ne žmogiška, bet dieviška galia kartu su kitais kūrė ir darbavosi Lietuvos tikrosios laisvės – galimybės kilti ir kelti Tiesą ir Meilę – ateičiai pagal savo, kaip vyro ir moters, pašvęstąjį pašaukimą“, – rašoma prarmės pradžioje.

Ši nuostabų jų gyvenimą ryžosi aprašyti ses. Augustos sūnėnas Elvydas Jačėnas (apie jos šeimos kilmę), kunigo Stasio Ylos sesers anūkė Rita Šlaitaitė (apie jo šeimą ir jo paties jau nuo vaikystės išskirtinį gėrio bei meilės siekimą ir kūrybą) ir ses. Albina Marija Jurgė Pajarskaitė (apie pašvęstąjį kunigo ir vienuolės kelią). Autoriai įsitikinę, kad kiek-

vienos žmonių bendruomenės istorijos kūrėjas yra ne žmogus, bet Dievas. „Jis, sukūręs žmogų kaip vyrą ir moterį, per juos, kaip vienodai, nors skirtingai svarbius, veikia ir viską lemia Gėrio pergalei. Tai įtikinamai liudija kunigo Stasio Ylos ir sesers Apolonijos Marijos Augustos gyvenimai“ (10 psl.).

Simboliškai ir labai taikliai knygos viršelio vidiniame puslapyje cituojama sesuo Augusta – ji teigia, kad tikėjimas padeda visur Viešpatį matyti ir jį garbinti. Galinio viršelio vidiniame puslapyje paskutinį žodį taria kun. Stasys Yla, teigdamas, kad kuo gilesnis yra tikėjimas į Dievą, tuo didesnis prisirišimas prie savo tautos ir tuo jautresnis dalyvavimas jos džiaugsmuose ir varguose.

O ką randame pačioje knygoje? Pirmoje dalyje, užimančioje 155 puslapius, aprašomos dvi Aukštaitijos šeimos auštant laisvės rytui. Tai Juozapo Ylos – Veronikos Semėnaitės ir Motiejaus Sereikio – Teofilės Semėnaitės šeimos. Kruopščiai pristatomi Stasio Ylos metai kunigų seminarijoje ir Apolonijos Sereikaitės, studentės ateitininkės, visuomeninė veikla. Toliau skaitome apie kunigo Stasio Ylos kunigystę nepriklausomoje Lietuvoje ir apie Apolonijos Sereikytės kelią į pašvęstąjį gyvenimą. Seka okupacijų ir karo audros. Kun. Stasys Yla atsiduria Štuthofio koncentracijos stovykloje, o seserį Augustą 1940 metų vasarą vienuolynas išsiunčia į Vakarus. Pro Berlyną į Ispaniją, o iš ten – į Buenos Aires, Argentina, pas tėvus marijonus. Pagaliau, 1943 m. vasario mėn. pradžioje sesuo Augusta atskrido į JAV ir prisijungė prie savojo vienuolyno. Ir koncentracijos stovyklos

patirtis, ir trejų metų kelionės į Ameriką odisėja yra gyvos istorijos liudytojai, pristatoma visa tai išgyvenusių.

Daug vertingos medžiagos sukaupta aprašant kun. Ylos ir sesers Augustos veiklą Amerikoje. Ypač išryškinamas kun. Stasio Ylos rašto darbai ir darbas su jaunimu. Daug įdomios istorinės medžiagos sukaupta apie seserų veiklą Putname ir už jos ribų.

Pirmoji knygos dalis baigiama apibendrinimu, kad peržvelgę kun. Stasio ir sesers Augustos, ne savo valia atsidūrusių Amerikoje, istoriją, suvokiame, kad tik būdami Aukščiausiojo įrankiai jie žūtbutinėje Tiesos kovoje su Melu pasiekė pergalę ir paliko akivaizdžiai matomus šios pergalės įrodymus. „Tačiau tuo pasaulyje kova tarp Tiesos ir Melo nesibaigė tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje bei kituose kraštuose. Ji tęsiasi ir tęsis toliau. Turime vienaip ar kitaip dalyvauti; turės dalyvauti ir ateinančios kartos. Tik kaip ir su koku užsidegimu? Taigi, ateičiai bus labai svarbus šių dviejų iškilų asmenybių, vyro ir moters, gyvenimo, sutartinės veiklos ir aukos pavyzdys bei jų materialinis ir dvasinis palikimas“ (154 psl.).

Antroje knygos dalyje skaitome, ką kiti apie juos ir ką jie kitiems rašė. Čia telpa septynių asmenų pasisakymai apie kun. Stasį Ylą ir trijų asmenų atsiminimai apie ses. Apoloniją M. Augustą Sereikytę. Kai kurie asmenys dar tebėra tarp mūsų. Laiškų skyrelyje pateikiami kun. Stasio Ylos ir seselės Augustos laiskai kitiems, iš viso devyni. Dar yra skyrelis, užimantis vienuolika puslapių, skirtas kun. Stasio Ylos kūrybiniam palikimui surašyti. Tai jo knygos, knygėlės, maldynai, straipsniai ir kiti leidiniai. Pačioje pabaigoje išvardinti knygos autorių naudoti šaltiniai. Asmenvardžių rodyklėje pateikiama apie 400 knygoje minimų pavardžių. Tenka apgailestauti, kad rodyklėje ir pačiame knygos tekste prie daugumos pavardžių tepridėta tik pirmoji vardo raidė.

Knyga įdomi, vertinga, galinti pretenduoti į mokslinį veikalą, bet tikrai nėra sausa ar grynai akademinė. Tai dviejų asmenybių biografija, kurioje į skaitytojų prabyla ir patys aprašomieji. Jos atspausdinta 1000 egz. Reikia manyti, kad ji bus greitai išgraižstyta buvusių mokinių, gausių jaunimo stovyklų dalyvių, visuomenės veikėjų ir bendraminčių. □

Baltas kalėdinis žaidimas. 2000. Drobė, aliejus. 73x100

Henrikas Radauskas

NAKTIS

*Jūroj sudegė pusė dangaus,
Tuoį delfinai žvaigždės pamatys,
Ir atsargūs trimitai sugaus,
Ir išeis iš tamsos praeitis.*

*Nuo ateinančių žingsniais katės
Atminimų per naktį ginuos.
Kaip naujagimio perlo, žvaigždės
Rausvas kūnas juoduos mezginiuos.*

*Erdvės krenta kaskadom šviesų,
Jos žvaigždynų gaires išvartys,
Ir, dainuodama aukštu balsu,
Šaukia žemę į dangų Naktis.*

Dorė

Atkelta iš 3 psl.

Pirmuoju „išvadavimo“ laikotarpiu, daugeliui vietinių pasitraukus, jų tik saujelei užsilikus, čia pirmiausia atkeliavo – be pasieniečių, įsitvirtinusių ir įtvirtinusių uždara, saugomą pakraštį – kolonistai iš „didžiosios tėvy-

bės po Antrojo pasaulinio karo. Dvi senbuvės ir dvi naujai atvykusios Nidon žuvininkystės ūkio darbuotojos: Renate Peleikis-Gleikina ir Berta Jakait, gimusios Nidoje, bei Liudmila Barilnik-Mockevičienė ir Natalija Davidova, atvykusios iš Rusijos” (Nr. 2). Juk matome ir vieną realybę (tapatybę) persiklojant-pereinant į kitą...

Gan detalią sovietmečio Kuršių nerijoje mozaiką sudėlioja buvusių veikėjų pasakojimai – interviu su jais, dabar jau garbingo amžiaus, dažniausiai iš būsiosios „tremties” Neringoje grįžusiais į gimtas ar šiaip mielas vietas. Štai pokalbis su pirmuoju – nuo 1961 m. Neringos Vykdomojo komiteto pirmininku (mums dabar turbūt ir galvą pasukti reikia, kokia tai institucija ir kokia pareigybė – tarsi ūkinė, bet: „priklausėme partijos komitetui Klaipėdoje”) Jonu Vaikėnu, pavadintas „Niekas nesiveržė į Neringą nei ilsėtis, nei gyventi”. Pasienio zona buvęs nepatrauklus užkampis. Patiriame: jo paties iš pradžių įsikurta buvusioje Thomo Manno viloje, atremontavus paverstoje viešbutuku. Galima džiaugtis vietinę valdžią kartu su architektais suvokus bent jau materialiojo šio krašto paveldo unikalumą ir svarbą: priimtas sprendimas, kad ir nauji namai senosios architektūros zonoje negali būti didesni nei dviejų aukštų, kitur – keturių.

Dar buvo likę (ir dabar šiek tiek yra) jau XIX a. susiformavusios Nidos dailininkų kolonijos materialijų pėdsakų – pastatų, kuriuose gyventa ir ilgesnį laiką,

nės”. Lietuviai Kuršių neriją ėmėsi jaukintis vėlėliau. O rusakalbiams tos „egzotikos” atsikandus, Kuršių nerija, regis, be ypatingos „nacionalinės politikos” tapo gan lietuviška. Vietinių gyventojų (mokslškai vadinamų kuršininkais, buitiškai, ko gero, vokiečiais) dar buvo užsilikę, bet: „Dramatiškiausias buvo jų išvykimas 1958 m.” Naują, galutinę „repatriacijos” bangą įgalino susitarimas tarp VFR ir SSRS: iki 1941 06 12 turėję Vokietijos pilietybę turi teisę nekliudomai joni išvykti; krautis lagaminus, matyt, paskatino ir pašaliečių situacija savuos namuos...

Skandžiai patirsime pavienių užsilikėlių, dažniau – sugrįžėlių, praplukdytų (iš kokios Pomeranijos) atslūgusios pasitraukimo po karo bangos, likimą. Štai pirmoji iš pasitraukėlių grįžo gerokai praretėjusi Peleikių šeima (tėvas paimtas į vokiečių armiją, mama mirė pakeliui – su vaikais buvo oma ir opa), savo namus radę užimtus rusų kareivių. „Namai buvo išdaužyti, gatvėse mėtėsi baldai. Jokių gyventojų – vien rusų kareiviai. Greitai atvažiavo žvejybai užverbuoti rusai”. Sugrįžo dar keletas nidiškių šeimų. Bet štai, ko gero, dar skaudesnis paliudijimas apie vėliau iš Didžiosios Lietuvos atvykstančiuosius lietuvičius: „Tačiau jie mums buvo tokie pat svetimi kaip ir rusai. Nedaug trūko, kad būtų mus išvežę į Sibirą. <...> Buvome trečios rūšies žmonės – fritzai, fašistai, o dar neturtingi” (Nr. 2, Ravaitytės-Meyer užrašyta).

Pokaris padiktavo savus šizofreniškus paralelismus, vienlaikį skirtingų pasaulių egzistavimą (dar gerai, jei – taikią koegzistenciją). Ir nuotraukos bei jų komentarai tai paliudija. Štai vienoje nuotraukoje – keturios moterys prie sudžiautų žuvų: „Neringos realy-

Penktojo „Dorės“ numerio iliustracijos. A. Petraitytės nuotr.

ne tik vasarojant. Štai dailininko Karlo Knaufo buvusi nuosavybė tapo girininkijos pastatu; 1954 m. čia įsikūręs girininkas I. Laurinavičius paliudijo „namas iš išorės buvo puikiai išsilaikęs – raižiniai, langinės, gonkos. Visos durys – gražiai išdekoruotos.” (Nr. 3) Deja, ankstesnė gyventoja viduje “sukūreno viską, kas buvo įmanoma”. (Vėlgi deja: dabar namas privatizuotas.)

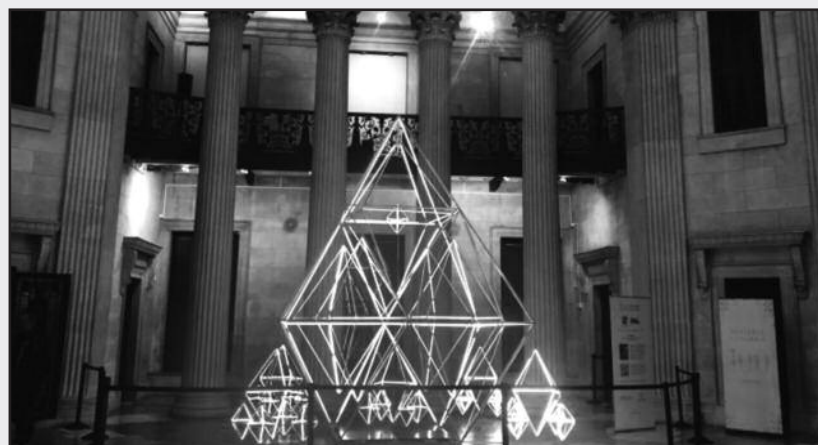
Strakauskaitė, pristatanti (Nr. 2) Nidos bažnyčios istoriją įvertina: „Antrojo pasaulinio karo pabaiga lėmė kelių dešimtmečių ‘tamsųjų’ periodą bažnyčios gyvenime: didžioji dalis parapijiečių buvo priversta palikti Kuršių neriją, o saujelė likusiųjų neturėjo galimybių ja rūpintis.”

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Gruodžio 14 d. LR ambasadorius Italijoje Ričardas Šlepavičius įteikė Centriniam grafikos institutui Romoje 15 Lietuvos grafikos kūrinių rinkinį. Rinkinyje yra 15 originalių grafikos kūrinių, kurių autoriai – Elvyra Kairiūkštytė, Kęstutis Grigaliūnas, Laisvydė Šalčiūtė, Petras Repšys. Lietuvos grafikos mokykla yra labai stipri ir gerai žinoma. Ši dovana – žingsnis į dar platesnį pripažinimą, nes būti priimtiems į tokį prestižinį rinkinį šalia Leonardo da Vinci, Albrechto Durerio, Rembrandto ir kitų senųjų meistrų piešinių bei estampų, moderniosios ir šiuolaikinės Giorgio Morandi, Renzo Romero, Jannis Kounellis ir kitų autorių grafikos kūrinių reiškia atitikti aukščiausius kriterijus.

Gruodžio 17 dieną septynių mėnesių turą per JAV miestus baigė žymaus lietuvių menininko Ray Bartkaus aliuminio ir šviesos instaliacija „Sodai“. Šį Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui skirtą meno kūrinių niujorkiečiai ir miesto svečiai galėjo apžiūrėti iki sausio 4 d. New Yorke Federalinių rūmų memorialiniame muziejuje. Instaliacija „Sodai“ skirta Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui paminėti ir per meno kūrinių pristatytį mūsų šalį amerikiečiams. Instaliacijai sukurti panaudoti aliuminio strypai ir LED lempučių juostos. „Sodai“ iškeliaus į Lietuvą ir taps naujojo modernaus meno muziejaus MO Vilniuje nuolatinės ekspozicijos dalimi.

Gruodžio 20 d. Tel Avivo šiuolaikinio meno galerijoje „RawArt“ atidaryta menininkės, antropologės, scenografės, dukart Lietuvos scenos kryžių apdovanojimų nominantės Godos Palekaitės solo paroda „Teisinės sapno pasekmės“. Parodos šaknys – jau ne vienerius metus Palekaitės vykdomas meninis chazarų istorijos ir mitologijos tyrimas. Chazarai – paslaptinga viduramžių kultūra, gyvavusi tarp Kaspijos ir Juodosios jūrų. Jie ir garsusis 1984 metų Milorado Pavičiaus romanas „Chazarų žodynas“, įvardijęs šią tautą kaip „sapnų gaudytojus“, įkvėpė menininkę. Palekaitė pristato skulptūras, tekstus, instaliacijas, garso ir vaizdo darbus bei performansą.